

JOAN BASTARDAS I PARERA
(Barcelona, 4.II.1919-31.I.2009)

El dia 31 de gener d'aquest any, quan li mancaven a penes uns dies per complir-ne noranta, ens va deixar definitivament Joan Bastardas i Parera, llatinista, romanista i durant gairebé cinquanta anys professor de la Universitat de Barcelona. Molt pocs dies abans de la seva mort encara treballava —n'és testimoni qui signa aquesta nota—, si bé evidentment minvat en les seves forces físiques, amb aquella agudesa i afany de claredat i rigor intel·lectual que el van caracteritzar durant tota la seva llarga i fecunda vida.

Bastardas havia nascut a Barcelona l'any 1919. El seu pare, Albert Bastardas i Sampere, va ser el primer alcalde de Barcelona popularment elegit i d'ell va heretar la seva insubornable convicció en la democràcia i el catalanisme i una no amagada vocació política progressista que, si bé no va poder exercir —«vaig arribar massa tard», confessava, «quan es podia fer, ja era massa gran»—, mai va deixar d'orientar la seva feina investigadora i docent cap al servei del país que tant estimava.

Va ingressar en la Facultat de Filosofia i Lletres de la que ja per sempre seria la seva i la construcció és un hipèrbatom jo crec que plausible ja per sempre seria la seva universitat amb una primerenca vocació pels estudis de filosofia, però el mestratge de Marià Bassols de Climent el va inclinar aviat per la filologia llatina i, més concretament, per la filologia llatina medieval, els estudis de la qual, iniciats per Lluís Nicolau d'Olwer, Bastardas reintroduiria formalment a la Universitat. Després de cursar el doctorat a Madrid, va defensar la tesi *Particularidades sintácticas del latín medieval*, que va obtenir premi extraordinari i el «Premio Antonio de Nebrija» 1951. Publicada en 1953, fou prologada per l'eminent especialista en llatí medieval Dag Norberg, professor a la Universitat d'Estocolm, qui va exercir un influent mestratge a distància sobre Bastardas, continuat per una fructífera relació que es va mantenir durant tota la vida del filòleg suec. En el seu pròleg s'admirava Norberg «de la richesse des observations nouvelles et intéressantes qu'on trouve dans la thèse de M. Bastardas» i, continuava, «ses recherches, issues de l'école philologique de Barcelone, sont d'une très grande importance pour tous ceux, latinistes aussi bien que romanistes, qui s'intéressent au développement de la langue latine au moyen âge». Si m'he permès de reproduir la citació és perquè hi apareixen *in nuce* els elements que Bastardas no va mai deixar de desenvolupar en la seva biografia acadèmica i científica: ell es definia com un «llatinista empeltat de romanista» i sempre va tenir una clara consciència de pertinença a una Escola de Filologia de Barcelona, entitat molt més efectiva que institucional, consciència que es va curar de transmetre als seus deixebles, entre ells qui l'ha succeït al front del *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae* [GMLC], el Prof. Pere Quetglas. Aquesta dualitat entre llatinista i romanista —que potser hauríem de concretar més, tot substituint romanista per catalanista— es fa ben explícita i fins i tot s'acaba decantant pel costat de la romanística. No hem d'oblidar en cap moment que el GMLC duu un títol ben aclaridor: «Mots llatins i romànics documentats en fonts catalanes de l'any 800 al 1100». El seu objectiu, per tant, no només és el de documentar els neologismes del llatí, sinó, i sobretot, de detectar darrere seu l'aparició de les primeres formes catalanes. I de la importància d'aquesta tasca en pot donar fe en Joan Coromines, qui, a l'hora de redactar el *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, recorre fins allà on li va ser possible a les datacions establertes pel GMLC. I, de fet, com s'ha pogut detectar amb posterioritat, en els punts en què Coromines no disposava del GMLC, la documentació de les primeres aparicions de molts de mots pateix un sensible retard respecte a la que donà amb posterioritat el GMLC. Però, al costat de la part purament lèxica, la dèria que Joan Bastardas tenia per la sintaxi es deixa veure sovint en la redacció dels articles; alguns d'ells són autèntiques joies sintàctiques. I encara més, cosa insòlita en un diccionari, l'apartat de notes que hi va voler incorporar té un valor extraordinari a l'hora de donar compte de la realitat cultural i material de la Catalunya altomedieval. En

aquesta línia, des de feia temps, estava preparant amb els seus col·laboradors, un llibre sobre la dura realitat d'aquells temps i que podria respondre, si fa no fa, al títol de «Viure i patir a la Catalunya altomedieval». Ara bé, si el GMLC, iniciat pel seu mestre Bassols de Climent, és l'obra magna de Bastardas, aquella a la qual va dedicar una més gran continuïtat d'esforços i de saviesa, lluitant, al front d'un reduïdíssim i abnegat equip de deixebles, contra una migradesa de recursos de vegades gairebé escandalosa, el fet és que el camp de l'interès de Bastardas, a partir d'aquesta contribució decisiva per l'estudi del llatí medieval de Catalunya, del «català preliterari», de la història i les institucions medievals catalanes, es va ampliar progressivament des de ben aviat. D'una forma molt conseqüent, va interessar-se per l'estudi del conjunt dels problemes que planteja el text dels *Usatges de Barcelona*, als quals va dedicar el seu discurs de recepció en la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1977) i del qual va donar, amb la col·laboració d'un grup de deixebles, la primera edició científica establerta amb criteris moderns (Barcelona 1984, 2^a ed. 1991). Com s'ha insinuat abans, una part substancial de la seva producció científica la va dedicar als estudis de lèxic i sintaxi del català preliterari: entorn d'aquesta temàtica va escriure una gran quantitat de treballs, només parcialment reproduïts, amb una acurada reelaboració, en el llibre *La llengua catalana mil anys enrere* (Barcelona 1995). Tot recolzant-se en la seva pregona competència en els problemes i els mètodes de la semàntica i lexicologia històriques, però fent gala d'un estil que, sense minva del rigor, era alhora planer i elegant (una característica de la seva mantinguda fidelitat a alguns aspectes essencials del noucentisme), Bastardas va triar el gènere literari del diàleg, els precedents clàssics i humanístics del qual tant coneixia i estimava, per exposar qüestions cabdals d'aquells problemes i mètodes en el llibre *Diàlegs sobre la meravellosa història dels nostres mots* (Barcelona 1996), «XV Premi Manuel Sanchis Guarnier a la unitat de la llengua catalana» i «Premi a l'autor de la millor obra d'assaig en català» atorgat per la Institució de les Lletres Catalanes per al trienni 1994-1996. Un altre grup de treballs sobre llengua i literatura catalanes, en els quals es preocupa de fets i autors que arriben fins als nostres dies, els va reunir en el llibre «*Els camins del mar*» i *altres estudis de llengua i literatura catalanes* (Barcelona, 1998). Finalment, en aquella última i inoblidable tarda de treball a la qual he fet referència al començament d'aquesta nota, Joan Bastardas posava punt final al pròleg d'un altre recull d'estudis al voltant del problema del text literari i la seva interpretació i que sortirà en edició pòstuma amb el títol de *Llegir i entendre*.

La proverbial modèstia del mestre recordat patiria força si pogués llegir el que per raons d'estricta justícia convé, si més no, mencionar ara, els càrrecs que va exercir i els premis i distincions que li van ser atorgats: membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (1972), institució de la qual fou vicepresident (1983-1986) i director de les Oficines Lexicogràfiques (1990-1992); membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1977); director de l'Institut de Filologia de la Institució Milà i Fontanals del CSIC (1980-1984); membre del Consell de Direcció de la Fundació Bernat Metge i del Comitè tècnic de la col·lecció de *Textos Jurídics Catalans*. Amb motiu de la seva jubilació de la càtedra, l'AILLC li va dedicar quatre volums dels *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, que constitueixen la *Miscel·lània Joan Bastardas* (1989-1990). En 1991 la Generalitat de Catalunya li va atorgar la Creu de Sant Jordi.

Però malgrat una activitat investigadora vasta i intensa, de la qual les publicacions i els guardons citats són només una mostra selectiva, Bastardas es considerava «per damunt de tot, professor». I la docència, des dels cursos d'introducció a la llengua i literatura llatines —els enyorats «cursos comuns de Filosofia i Lletres»— fins als seminaris i cursos de doctorat sobre temes monogràfics de la seva especialitat, i a la direcció d'innombrables treballs de recerca, tesines i tesis doctorals, va ser una dedicació apassionada durant pràcticament tota la seva vida intel·lectual. És responsabilitat i mèrit seu, com ja s'ha dit, la reintroducció efectiva dels estudis de filologia llatina medieval a la Universitat de Barcelona, que va potenciar en el seu moment amb la publicació

d'una magistral caracterització del llatí medieval publicada a l'*Enciclopedia Lingüística Hispánica*, l'any 1960, especialment destacable pel seu caràcter programàtic i per l'anàlisi que contenia sobre l'interès i les possibilitats d'aquests estudis. I encara hauríem d'afegir la immensa tasca dedicada al que ell anomenava socorrisme científic, visible a través de l'incomptable nombre d'articles de col·legues i deixebles en què l'autor li expressa els seu reconeixement en un o altre lloc. Generacions d'universitaris barcelonins i una munió de deixebles, molts d'ells professors d'ensenyament secundari i d'universitat, recorden i recordaran sempre, retallada sobre el fons de les aules o del claustre del Pati de Lletres de la vella universitat barcelonina, la seva figura, la d'un savi professor d'un tarannà alhora paternal i benèvolament irònic, l'esmentat to planer i tanmateix la precisió amb què s'esforçava per explicar les coses més complicades, la humilitat sempre atenta amb la persona que escoltava, ell, tan ric de coneixements. Aquest record constituirà sempre un estímul perquè intentem millorar, ara que ell, el mestre estimat, descansa en pau.

Josep Lluís VIDAL
Universitat de Barcelona